

ДІАГНОСТИКА КРИТЕРІЇВ СФОРМОВАНOSTI НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена проблемі діагностики критеріїв сформованості науково-дослідницької компетентності(НДК) курсантів в процесі навчання у вищому військовому навчальному закладі з метою використання набутих теоретичних знань в професійній діяльності. Також проаналізовано основні показники критеріїв; за якими визначається рівень сформованості науково-дослідницької компетентності курсантів: позитивного ставлення до формування науково-дослідницької компетентності та розуміння її значення у професійній діяльності; вміння аналізувати ситуацію; виявляти проблеми; знаходити способи рішення проблеми; вміння розробляти й проводити експеримент та узагальнювати результати дослідження; формулювати загальні висновки.

Ключові слова: науково-дослідницька компетентність; професійна освіта; майбутні офіцери-прикордонники; критерії сформованості; науково-дослідницька діяльність; показники; компоненти.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Формування науково-дослідницької компетентності у майбутніх офіцерів-прикордонників є складним і динамічним процесом; що відрізняється різнорівневим характером. В подальшому для визначення стану і рівнів сформованості НДК у майбутніх офіцерів-прикордонників важливе значення має обґрунтування критеріїв; тобто об'єктивних характеристик; що допомагають визначити ступінь оволодіння курсантами складовими науково-дослідницької компетентності.

Критерій (від грецьк. *κριτήριον* – засіб для судження; мірило) можна трактувати як ознаку; на підставі якої робиться оцінка; визначення або класифікація чого-небудь. Новий тлумачний словник української мови дає таке визначення критерію: це підстава для оцінки; визначення або класифікації чогось; мірило; мірка [1; с. 7]. Критерій виступає і як мірило оцінки при характеристиці сутності того чи іншого педагогічного явища; процесу або поняття. Його можна вважати ідеальним зразком; еталоном; що задає вищий; більш досконалий рівень необхідного явища чи процесу.

Щодо системи критеріїв у науковому дослідженні передбачено кілька вимог. Вони; по-перше; повинні досить повно відображати сутність педагогічного поняття; бути всеохопними; враховувати динаміку педагогічного процесу; тобто брати до уваги всі його риси і сторони. По-друге; кожний критерій повинен виявлятися на всіх рівнях діяльності; а також відображати взаємодію структурних компонентів змісту НДК.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Проблемі формування НДК присвячені дослідження багатьох вчених та науковців. Зокрема; С. Архангельський; Ю. Бабанський; О. Барабанщиков; Т. Трегубенко; Н. Мась; В. Костенко; В. Климентьева та ін. досліджували вищезазначену проблему в контексті професійної підготовки фахівців.

Мета статті – діагностувати та описати критерії; за якими надається можливість перевірити рівень сформованості НДК майбутніх офіцерів-прикордонників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Праці С. Архангельського; Ю. Бабанського; О. Барабанщикова та ін. [2; 3; 4] дозволили з'ясувати, що однією з найважливіших вимог до експерименту є вибір критерію для визначення розвиненості тієї властивості; на вивчення якої спрямоване дослідження. Так; наприклад; Т. Трегубенко; досліджуючи професійну компетентність майбутніх дільничних інспекторів міліції у процесі фахової підготовки; визначила такі критерії сформованості професійної компетентності з відповідними показниками: 1) мотиваційний (особливості мотивації; зрілість емоцій та почуттів; самоконтроль та самоаналіз); 2) поведінковий (комунікативно-мовленнєві вміння; організаторські вміння); 3) когнітивний критерій (загальноправові знання; тобто теорія держави і права; трудове право; спеціальні знання – адміністративне право; адмінпроцес; вогнева підготовка; спеціальна фізична підготовка; процесуально-юридичні знання та вміння; рефлексивні здібності) [5; с. 5–6].

У свою чергу; Н. Мась обрала такі критерії сформованості професійної компетентності у майбутніх військових психологів: 1) мотиваційна спрямованість (мотиви пізнавального інтересу до предмету своєї діяльності;); 2) інтелект (здатність до систематизованої; планомірної інтелектуальної діяльності); 3) професійно важливі якості (комунікативність; сміливість; дипломатичність; самоконтроль; емоційна стійкість; упевненість у собі); 4) креативність (оригінальність; унікальність; чутливість) [6; с. 6].

В. Костенко визначив такі критерії сформованості професійної компетентності молодшого начальницького складу кримінально-виконавчих установ: 1) усвідомлення цілей підготовки (ієрархія ціннісних орієнтацій та рівень сформованості установок “динамічної безпеки”); 2) сформованість мисленнєвих операцій (рівень засвоєння професійних знань); 3) інтереси професійної діяльності (сформованість фахово-практичних умінь та навичок; комунікативних та організаційних умінь); 4) самостійність у професійній діяльності (сформованість емпатії та толерантності; професійної спостережливості); 5) готовність до самонавчання і саморегуляції (рівні самооцінки та професійної самосвідомості) [7; с. 7].

В. Климентьєва виокремила такі провідні критерії й показники сформованості педагогічної дослідницької компетентності: ціннісно-значеннєві орієнтації (ставлення до педагогічного дослідження; активність та ініціативність); знання (повнота; глибина; усвідомленість і міцність); уміння й навички (автоматизм дій; варіативність); прояв особистісних якостей (частотність; ступінь прояву в поведінці й спілкуванні); набуття досвіду дослідницької діяльності (тривалість; результативність) [8].

У свою чергу; Ю. Комарова виокремлює декілька критеріїв сформованості НДК: дослідницький; комунікативний; інтерактивний; перцептивний; самоорганізуючий; рефлексивний і корекційно-регулюючий; кожний з яких є сукупністю спеціальних знань; навичок; умінь [9; с. 35].

З урахуванням зазначених напрацювань учених; а також того; що сформованість НДК у майбутніх офіцерів-прикордонників неможлива без стійких пізнавальних інтересів до науково-дослідницької діяльності; позитивного ставлення до навчання; без стійкої мотивації саморозвитку як дослідника; одним з критеріїв сформованості НДК майбутніх офіцерів-

прикордонників ми обрали *мотиваційно-спрямований критерій*. Цей критерій дозволяє з'ясувати ставлення курсантів до науково-дослідницької діяльності; до НДК та визначити розуміння ними її значення у професійній діяльності. Вчені (А. Маркова та ін.) щодо цього підкреслюють; що різна мотивація обумовлює різні рівні професіоналізму; прагнення до саморозвитку та відмінності в стратегії поведінки офіцера-прикордонника.

Ми; насамперед; брали до уваги те; що інтерес до навчальної та науково-дослідницької діяльності виявляється у позитивному емоційному ставленні до неї; у прагненні до оволодіння дослідницькими знаннями й уміннями; безперервному саморозвитку в цій сфері. Задоволеність результатами науково-дослідницької роботи є також важливою умовою підвищення рівня НДК та сприяє зростанню активності курсантів при вирішенні завдань професійної підготовки. З огляду на це; *показниками мотиваційно-спрямованого критерію* було обрано:

сформованість стійких пізнавальних інтересів у сфері науково-дослідницької та навчально-дослідницької діяльності;

позитивне ставлення до формування НДК та розуміння її значення у професійній діяльності;

прагнення активно засвоїти знання щодо особливостей НДК;

спрямованість на безперервний саморозвиток себе як дослідника.

Таким чином; мотиваційно-спрямований критерій сформованості НДК стосується мотивації навчально-дослідницької та науково-дослідницької діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників; їхньої роботи із саморозвитку; відображає інтерес до науково-дослідницької діяльності як необхідної умови ефективного виконання професійних завдань; ступінь задоволеності її результатами.

На основі урахування структури НДК наступним критерієм її сформованості було обрано знаннєвий. У цьому випадку ми брали до уваги; що знання сутності науково-дослідницької діяльності; особливостей власне наукового дослідження; його етапів та методів є основою для формування у курсантів НДК.

Учені характеризують знання за допомогою різних показників. Зокрема; Н. Логінова при визначенні рівня правових знань як складових професійно-правової компетентності пропонує використати такі критерії: обсяг знань (повнота; глибина; правовий лексикон); усвідомленість (самостійність суджень; постановка проблемних питань) [10; с. 6] тощо.

При визначенні показників знаннєвого критерію НДК було враховано також характеристику знань; необхідних для виконання навчально-дослідницької та науково-дослідницької діяльності. Йдеться про такі ознаки знань; як адекватність; об'єктивність й системність (узгодженість) [11]. З огляду на це; *показниками знаннєвого критерію* НДК було визначено:

уявлення майбутніх офіцерів-прикордонників про вимоги науково-дослідницької діяльності й особливості роботи із джерелами інформації;

знання про сутність; етапи та методи наукового дослідження;

розуміння рівня власних знань й умінь; необхідних для НДК.

Загалом; знаннєвий критерій допомагає визначити рівень знань курсантів про специфіку науково-дослідницької діяльності; а також те; які способи

роботи із джерелами інформації вони знають. За цим критерієм можна оцінити ступінь повноти й диференційованості знань курсантів про специфіку науково-дослідницької діяльності.

Далі з урахуванням компонентного складу НДК; ще одним критерієм її сформованості було обрано діяльнісний. Визначення рівня сформованості в курсантів НДК за діяльнісним критерієм передбачає виділення ступеня володіння вміннями й навичками; необхідними для ефективної науково-дослідницької діяльності.

О. Власова; яка вивчала проблему визначення рівня сформованості вмінь; вважає; що об'єктивними показниками сформованості навичок є зовнішні й внутрішні індикатори. Серед зовнішніх індикаторів дослідниця виокремлює правильність; як відсутність помилок при виконанні; швидкість виконання окремих операцій або їхню послідовність; серед внутрішніх – відсутність спрямованості свідомості на форму виконання операцій; випадіння проміжних операцій як наслідок згортання; автоматизації дії; відсутність напруження та швидкого наставання в томи [12; с. 173].

З урахуванням сутності науково-дослідницької діяльності та вмінь – складових операційного компонента НДК майбутніх офіцерів-прикордонників – *показниками діяльнісного критерію* сформованості НДК ми визначили:

уміння орієнтуватися в професійній літературі; уміння самотійно з нею працювати та систематизувати матеріал;

уміння самотійно визначати мету роботи; аналізувати явища і факти; тобто уміння порівнювати; зіставляти; знаходити зв'язки між явищами;

уміння аналізувати ситуацію; виявляти проблеми (завдання); знаходити способи рішення проблеми; а також вести наукову дискусію; аргументовано відстоювати свою точку зору;

Отже; діяльнісний критерій дозволяє визначити ступінь володіння вміннями; що забезпечують проведення науково-дослідницької роботи. Цей критерій дозволяє з'ясувати також ступінь самоактуалізації потенційних можливостей курсантів; що необхідні у подальшій професійній діяльності.

Висновки. Отже; за результатами проведеного аналізу наукових праць та досліджень можемо зробити висновки; що основними критеріями сформованості НДК майбутніх офіцерів-прикордонників є мотиваційно-спрямований; знаннєвий та діяльнісний. Показниками мотиваційно-спрямованого критерію є сформованість стійких пізнавальних інтересів в сфері науково-дослідницької та навчально-дослідницької діяльності;

Показниками знаннєвого критерію є уявлення майбутніх офіцерів-прикордонників про вимоги науково-дослідницької діяльності й особливості роботи із джерелами інформації; повнота й глибина знань про особливості науково-дослідницької діяльності; знання про сутність; етапи та методи наукового дослідження; розуміння рівня власних знань й умінь; необхідних для науково-дослідницької діяльності.

Показниками діяльнісного критерію є уміння орієнтування в професійній літературі; уміння самотійно працювати з джерелами інформації та систематизувати матеріал; уміння самотійно ставити мету роботи; аналізувати явища і факти; тобто порівнювати; зіставляти; знаходити зв'язки між явищами.

Перспективи подальших розвідок. Для успішного формування НДК майбутніх офіцерів-прикордонників виникає необхідність пошуку та обґрунтування педагогічних умов формування у майбутніх офіцерів-прикордонників НДК під час навчання у вищому навчальному закладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Яременко В.* Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / В. Яременко; О. Сліпушко. – К.: Аконті; 2007. – Т. 2. – 926 с.
2. *Архангельский С.И.* Учебный процесс в высшей школе; его закономерные основы и методы / С.И. Архангельский. – М.: Высш. шк.; 1980. – 368 с.
3. *Бабанский Ю.К.* Проблемы повышения эффективности педагогических исследований / Ю.К. Бабанский. – М.: Педагогика; 1982. – 192 с.
4. *Барабанщиков А.В.* Военно-педагогическая диагностика / А.В. Барабанщиков; Н.И. Дерюгин. – М.: ВПА; 1995. – 108 с.
5. *Трегубенко Т.В.* Формування професійної компетентності майбутніх дільничних інспекторів міліції у процесі фахової підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Трегубенко Т.В. – Хмельницький; 2011. – 20 с.
6. *Мась Н.М.* Психолого-педагогічні умови формування професійної компетентності у майбутніх військових психологів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / Мась Н.М. – Хмельницький: Вид-во Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького; 2011. – 20 с.
7. *Костенко В.А.* Формування професійної компетентності молодшого начальницького складу кримінально-виконавчих установ: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Костенко В.А. – Хмельницький: Вид-во НАДПСУ; 2008. – 20 с.
8. *Климентьева В.В.* Развитие педагогической исследовательской компетентности магистранта филологического образования в процессе управления школьным мультимедийным проектом: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Климентьева Виктория Викторовна. – Курск; 2009. – 219 с.
9. *Комарова Ю.А.* Дидактическая система формирования научно-исследовательской компетентности средствами иностранного языка в условиях последиplomного образования: автореф. дисс. на соискание учен. степени д-ра пед. наук: спец. 13.00.02 “Теория и методика обучения и воспитания (иностраный язык; уровень профессионального образования)” / Комарова Ю.А. – СПб.; 2008. – 46 с.
10. *Логінова Н.М.* Формування професійно-правової компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Логінова Н.М. – Хмельницький; 2011. – 20 с.
11. *Мойсеюк Н.Є.* Педагогіка: навч. посіб. / Н.Є. Мойсеюк. – 4-те вид.; доповн. – К.; 2003. – 615 с.
12. *Брушлинский А.В.* Субъект: мышление; учение; воображение / А.В. Брушлинский. – М.: Ин-т практ. психологии; 1996. – 321 с.

И.А. Бец; кандидат педагогических наук;
Национальная академия Государственной
пограничной службы Украины
имени Богдана Хмельницкого

ДИАГНОСТИКА КРИТЕРИЕВ СФОРМИРОВАННОСТИ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ-ПОГРАНИЧНИКОВ В СИСТЕМЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Статья посвящена проблеме определения и диагностики критериев формирования научно-исследовательской компетентности курсантов в процессе обучения в высшем военном учебном заведении с целью использования приобретённых теоретических знаний в профессиональной деятельности. Также проанализованы основные показатели критериев; по которым можно определить уровень формирования научно-исследовательской компетентности курсантов: позитивное отношение к формированию научно-исследовательской компетентности и понимание её значения в профессиональной деятельности; умение анализировать ситуацию; выявлять проблемы; находить способы решения проблемы; умение разрабатывать и проводить эксперимент и обобщать результаты исследования; формулировать общие выводы.

Ключевые слова: научно-исследовательская компетентность; профессиональное образование; будущие офицеры-пограничники; критерий формирования; научно-исследовательская деятельность; показатели; компоненты.

I.O. Bets; National Academy of the State Border
Guard Service of Ukraine
named after Bohdan Khmelnytskyi

THE DIAGNOSTICS OF THE CRITERIA OF RESEARCH COMPETENCE FORMATION OF THE FUTURE BORDER GUARDS IN THE PROFESSIONAL EDUCATION SYSTEM

The article is devoted to the diagnostic of the criteria of research competence formation in the process of studying in higher military educational establishment in order to use the acquired theoretical knowledge in professional activity. Also the main indicators of the criteria that determine the level of development of research competencies of cadets have been analyzed; positive attitude to the formation of research expertise and understanding of its importance in professional activities; ability to analyze the situation; identify problems and find ways to solve the problem; the ability to design and conduct an experiment and summarize the results of research to formulate general conclusions.

Keywords: research competence; professional education; future border guards; the criterion of formation; research activity; indicators; components.